Psykologiliitto

11.3.2022

Suomen Psykologiliitto ry:n lausunto

HE 13/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi sekä esitykseen liittyvät aloitteet

Suomen Psykologiliitto ry kiittää lakivaliokuntaa mahdollisuudesta lausua HE 13/2022 vp Hallituksen esityksestä eduskunnalle seksuaalirikoksia koskevasta lainsäädännöstä sekä esitykseen liittyvistä aloitteista. Psykologiliitto näkee kokonaisuutena arvioiden hallituksen esityksen perusteltuna ja myönteisenä muutoksena seksuaalirikoksia koskevaan lainsäädäntöön. Haluamme kiinnittää huomiota erityisesti seuraaviin seikkoihin:

Vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuva sääntely

Psykologiliitto näkee ehdotetun muutoksen hyvänä, sillä vapaaehtoisuuden puute keskeisenä tunnusmerkistötekijänä vastaa nykyhetken ymmärrystä seksuaalirikoksesta (yksi osapuoli ei halua toteutunutta seksuaalista kanssakäymistä). Tällöin arviointi siirtyy tapauksissa vastustelun arvioimisesta suostumuksen arvioimiseen. Tämä ei välttämättä helpota tapausten ratkaisua, vaan edellyttää sensitiivistä, mutta yksityiskohtaista selvitystä siitä, ovatko osapuolet ilmaisseet suostumustaan toisilleen ymmärrettävällä tavalla. Vapaaehtoisuuden puute tunnusmerkistötekijänä on myös selvästi aiempaa paremmin linjassa käyttäytymistieteellisen tutkimustiedon kanssa, sillä seksuaalirikoksen kohteeksi joutuvilla ei aina ilmene vastustelukäyttäytymistä. On tyypillistä, että rikoksen tapahtumahetkellä vastustelun sijaan voimakas stressitila ja pelko aiheuttavat uhrin lamaantumista. Tutkimustiedon perusteella ei myöskään ole tavatonta, että raiskauksen uhri on saattanut jopa edesauttaa tekoa esimerkiksi riisuutumalla itse, jotta tilanne olisi ohi mahdollisimman nopeasti. Vapaaehtoisuuteen liittyvät täsmennykset lakiesityksessä ovat informatiivisia ja linjassa sen kanssa mitä seksuaalirikosten dynamiikasta tiedetään. Täsmennykset myös selkeyttävät lain soveltamista.

Rikoslain ehdotetut uudet säännökset tapauksista, joissa kohteella ei ole mahdollisuutta ilmaista tai muodostaa tahtoaan, koetaan myönteisinä, sillä ne ovat linjassa suostumusperustaisen sääntelyn kanssa sekä psykologisen tutkimustiedon kanssa (mm. kehityspsykologiset tekijät, voimakkaisiin stressitilanteisiin liittyvät lamaantumisreaktiot).

Psykologiliitto näkee, että ehdotus myös tukee seksuaalista ja kehollista itsemääräämisoikeutta ja on siksi periaatteessa kannatettava.

Suomen Psykologiliitto
Bulevardi 30 B 3
00120 Helsinki
(09) 6122 9122
psyli.fi

Psykologiliitto

Muut aikuisiin kohdistuvat seksuaalirikokset

Seksuaalista ahdistelua koskevan säännöksen ehdotettu laajennus koetaan hyvänä ja vastaa myös paremmin allekirjoittaneiden kliinistä kokemusta: ahdistelun uhrit ovat tuoneet esille kokemuksia siitä, että ahdistelu on muutakin kuin fyysiseen kosketukseen perustuvaa.

Seksuaalisen kuvan luvatonta levittämistä koskeva säännös koetaan modernisoivaksi päivitykseksi rikoslakiin, sillä kuvien käyttö ja merkitys (ottaminen, jakaminen, esittely, pysyvyys) on nykyaikana laajentunut huomattavasti. Lisäksi teon tunnusmerkistö 20. luvun alla nähdään selkiyttävänä kunnianloukkausnimekkeen sijaan.

Psykologiliitto arvioi sukupuoliyhteyden määritelmän laajentamisen erittäin tärkeänä uudistuksena. Näin juridinen määritelmä vastaa ihmisten ymmärrystä sukupuoliyhteydestä ja todennäköisemmin myös uhrin kokemukset sukupuoliyhteydestä tulevat validoiduiksi oikeuskäsittelyissä. Laajennus on merkityksellinen myös siitä syystä, että se parantaa seksuaalirikosten uhrien asemaa sukupuolesta riippumatta. Aiemmin genitaaleiltaan naisen taholta mieheen kohdistunut raiskaus oli määritelmän mukaan lähes mahdotonta, sillä se vaati sukuelimeen tai elimellä tunkeutumista. Uudistus ottaa ylipäänsä paremmin huomioon sen, että toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta on mahdollista loukata monella tapaa. Tämä vastaa todellisuutta, jossa eri sukupuolilla on varsin yksilöllisiä anatomioita eikä anatomia yksiselitteisesti määritä sukupuolta. Näistä syistä muutos on myös askel kohti sukupuolineutraalimpaa seksuaalirikoslainsäädäntöä.

Psykologiliitto katsoo, että sukupuoliyhteyden määritelmän laajentaminen huomioi sukupuolen, seksuaalisen suuntautumisen sekä seksuaalisuuden moninaisuuden ylipäänsä aiempaa paremmin ja on myös sen perusteella kannatettava.

Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset

Psykologiliiton näkemyksen mukaan lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset tulee nähdä myös lainsäädännössä omana kokonaisuutenaan. Esitetty muutos lainsäädäntöön on tärkeä, toivottu ja odotettu. Taustalla on tieteellinen tieto psykologian alalta, jonka mukaan lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten dynamiikka ja seksuaalinen kanssakäyminen lasten kanssa on varsin erilaista verrattuna aikuisten välillä tapahtuviin seksuaalirikoksiin. Tämä tieteellinen tieto saa tukea myös käytännön työstä lapsiin kohdistuneiden rikosten tutkinnassa. Uusi ehdotus - lapsiin kohdistuvien rikosten eriyttäminen omaksi kokonaisuudekseen - on kannatettava myös yhtenäisyytensä ja selkeytensä vuoksi.

Lapsenraiskauksen erottaminen aikuisten välisestä raiskauksesta nähdään hyvin tärkeänä muutoksena. Aiemmin raiskauksen ja erityisesti törkeän raiskauksen toteennäyttäminen on lasten kohdalla ollut haastavaa ja syytteissä ja tuomioissa on nähty varsin kirjavia käytänteitä ja yhdistelmiä. Muutos todennäköisesti yhtenäistää ja selkiyttää oikeuskäytänteitä. Muutos on tarpeellinen myös siitä syystä, että aikuisten välisiä

Suomen Psykologiliitto
Bulevardi 30 B 3
00120 Helsinki
(09) 6122 9122
psyli.fi

raiskauksia esitetään suostumukseen perustuviksi, eivätkä lapset voi lähtökohtaisesti suostumusta aikuisten taholta tapahtuviin seksuaalitekoihin antaa.

Uusi nimike ja säännös seksuaalisesta kajoamisesta lapseen on hyvin perusteltu. Se myös ottaa hyvin huomioon seksuaalisten tekojen monimuotoisuuden, kuten ilmenee sekä kliinisestä käytännöstä lapsiin ja nuoriin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa ja myös tutkimuksessa (esim. Fagerlund ym., 2014; THL:n kouluterveyskysely, 2021). Käytännössä kyseinen nimike tulisi usein sovellettavaksi lapsiin kohdistuneiden rikosten tutkinnassa.

Pienten lasten ja nuoruusikäisten erottaminen toisistaan on seksuaalisuuskysymyksissä varsin relevanttia ja rikostapahtumien luonne tai tekotavat näissä ikäryhmissä ovat usein hyvin erilaisia. Ennen kaikkea nuorten keskinäisen seksuaalisen kanssakäymisen erottelu lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista on äärimmäisen tärkeää. Tätä on nykyisessä lakiesityksessä täsmennetty yksityiskohtaisesti, mikä on tarpeellista nuorten seksuaalisen itsemääräämisoikeuden kannalta. Julkisessa keskustelussa "lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö" ymmärretään yleensä käsittävän tekoja, jotka lähinnä vastaavat uuden lakiesityksen törkeitä lastenraiskauksia. Suuri syy tähän on tapa, jolla media antaa tilaa vakavimmille rikoksille. Arjen kokemus seksuaalirikosepäilyjen tutkimisesta sekä luotettavimmat kotimaiset esiintyvyystutkimukset (esim. Fagerlund ym., 2014, THL:n Kouluterveyskysely, 2021) kuitenkin osoittavat, että etenkin nuoria koskevat ilmoitukset eroavat tästä vallalla olevasta käsityksestä huomattavasti. Esimerkiksi myöhään vuodesta syntyneen 7. luokkalaisen tytön, joka seurustelee 9. luokkalaisen pojan kanssa olisi molempien elämälle tuhoisat seuraukset, jos heidän välinen suostumuksellinen kokeilunsa leimattaisiin seksuaalirikokseksi. Tätä ajatusta tukee myös tieteellinen kirjallisuus (Oudekerk ym., 2014; Tenet, 2020) tapauksista, joissa toinen osapuoli on ollut alle suojaikärajan ja toinen huomattavastikin vanhempi, joiden mukaisesti pakottaminen, epäselvyydet suostumuksen suhteen, väkivallan käyttö sekä päihteidenkäyttö ovat aiheutunutta haittaa selvästi paremmin ennakoivia piirteitä, kuin toisen osapuolen nuori ikä (12–15). Lapsiin kohdistuvien rikosepäilyjen määrittelyn laajeneminen (mitä pidetään rikoksena) ja ilmoituskynnysten madaltaminen voivat johtaa siihen, että nuorten liikkumavara pienenee kehitystä haittaavalla tavalla. Tästä on viitteitä siinä, että nuoret ovat ensimmäisessä yhdynnässään myöhemmin ja ovat vähemmän kiinnostuneita intiimeistä suhteista samalla kun heidän koetut sisäiset ja ulkoiset paineet, sekä pahoinvointi on lisääntynyt. Onkin tärkeä varmistua siitä, ettei rikosvastuuikärajan ja suojaikärajan tuntumassa olevien nuorten tilanteissa aiheuteta enemmän haittaa kuin hyötyä. Ehdotettu lakimuutos sallii aiempaa paremmin ottaa huomioon nuoruusikäisen kehitystason ja sen vaikutuksen hänen kykyynsä tehdä päätöksiä. Lakimuutoksessa nykyisellään nähdäänkin myönteinen keino suojata sitä mikä on normaalia seksuaalista kehitystä ja käyttäytymistä nuoruusiässä, sekä nuorten yksityisyyttä ja ihmisarvoa.

Muutosesityksessä todetaan tunnusmerkistötekijänä määritelmän koskevan kuvia, joissa esiintyvän henkilön on “perusteltua syytä olettaa olevan kahdeksaatoista vuotta nuorempi”. Psykologiliitto huomauttaa, että tutkimustiedon mukaan toisen henkilön iän määrittäminen on erittäin haastavaa (Norja ym., 2021). Tähän tietämykseen perustuu esimerkiksi ohjeistus pyytää alkoholi- ja tupakkatuotteiden ostossa henkilöllisyystodistus

Suomen Psykologiliitto
Bulevardi 30 B 3
00120 Helsinki
(09) 6122 9122
psyli.fi

varsin laajalta ikäryhmältä: kaikilta alle 30-vuotiaan näköisiltä. Seksuaalirikosten kontekstissa arviointia haastaa edelleen arvion tekeminen kuvasta tai tallenteelta sekä aikuisviihteen suosittu “teens/young”-kategoria, jossa täysi-ikäiset näyttelijät yritetään saada näyttämään mahdollisimman nuorilta. Onkin ehdottoman tärkeää, että lainkohta “perusteltua syytä olettaa” ei tarkoita henkilön tekemää silmämääräistä arviota iästä, vaan perustuu jonkinlaiseen selkeämpään näyttöön. Tätä olisi siis hyvä lakiesityksessä tarkentaa.

Rangaistukset

Muutosesityksessä nostetaan hyvin esille rangaistusten koventamisen perustelujen ongelmallisuus. Tutkimustiedon perusteella rangaistusten koventaminen ei vähennä rikollisuutta. Uusintarikollisuus seksuaalirikoksissa on vähäistä. Rangaistusaikana toteutettavien seksuaalirikollisten kuntoutusohjelmien tehokkuudesta saatu näyttö on ristiriitaista ja puutteellista, joten vankeusajan pidentäminen pitempiaikaisen hoidon vuoksi ei myöskään ole perusteltua. Yleinen keskustelu on jo pitkään muokannut mielipiteitä rangaistusten koventamisen suuntaan, tosin siihenkin vaikuttaa uutisoinnin fokus graavimpiin (ja harvinaisimpiin) tapauksiin. Rangaistuksien koventamisella on myös merkittävä hintalappu, joka vääjäämättä on pois muista resursseista (esim. tutkitusti tehokkaista keinoista ennaltaehkäistä rikollisuutta tai vankilassa tarjottavasta muusta kuntoutustoiminnasta). Hyvä asia rangaistusten koventamisehdotuksessa on, että ne pääsääntöisesti kohdistuvat juuri näihin törkeämpiin tekomuotoihin.

Muut huomiot

Suomen Psykologiliitto ry pitää esitettyä lakiehdotusta kaiken kaikkiaan hyvänä ja perusteltuna. Sen koetaan olevan linjassa viimeisimmän tieteellisen tiedon kanssa ja vastaavan psykologien käytännön kokemusta lapsiin ja nuoriin kohdistuvien seksuaalirikosten tutkinnasta. Lapsiin ja nuoriin kohdistuvien seksuaalirikosten kirjo on suuri ja esitetyt muutokset ottavat tämän kirjon paremmin huomioon erotellen nimikkeet, ikätason ja kategoriat, kliinisiäkin havaintoja vastaavalla tavalla. Myös tekotapojen moninaisuus (seksuaalirikokset sosiaalisen median välityksellä, seksuaalissisältöisten kuvien lähettely jne.) on tekniikan ja yhteiskunnan kehityksen mukaisesti päivitetty. Uudistus myös yksinkertaistaa nykyistä lainsäädännön “tilkkutäkkiä”. Ehdotetuilla muutoksilla nähdään olevan myönteisiä ja selkeitä käytännön vaikutuksia lapsiin ja nuoriin kohdistuneiden seksuaalirikosten rikosprosessiin aina ilmoituksista esitutkintaan sekä tuomioistuinkäsittelyihin ja asianosaisten kokemuksiin näistä.

Hanna Lahtinen
Oikeuspsykologian ammatillisen
työryhmän puheenjohtaja
Suomen Psykologiliitto ry

Vera Gergov
Ammattiasioista vastaava psykologi
Suomen Psykologiliitto ry
vera.gergov@psyli.fi

Psykologiliitto

Lausunnon laatimiseen ovat osallistuneet myös Suomen Psykologiliitto ry:n oikeuspsykologian ammatillisen työryhmän sekä Seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuden ammatillisen työryhmän jäsenet.

Lähteet:

Fagerlund, M., Peltola, M., Kääriäinen, J., Ellonen, N., & Sariola, H. (2014). Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja; Nro 110.

Kouluterveyskysely (2021). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Norja, R., Karlsson, L., Antfolk, J., Nyman, T., & Korkman, J. (2021). How old was she? The accuracy of assessing the age of adolescents' based on photos. Nordic Psychology, 1-16.

Oudekerk, B. A., Guarnera, L. A., & Reppucci, N. D. (2014). Older opposite-sex romantic partners, sexual risk, and victimization in adolescence. Child abuse & neglect, 38(7), 1238-1248.

Tener, D. (2020). Perspectives on adolescent sexual relations with older persons: A systematic review of the literature. Trauma, Violence, & Abuse, 21(2), 393-405.

Suomen Psykologiliitto
Bulevardi 30 B 3
00120 Helsinki
(09) 6122 9122

psyli.fi